

Олена Пчілка

*Півтора оселедця
Оповідання*

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

Чад

*Чад проймає хоч незаметно, але хутко.
Людині починає стукати в виски, би-
тися серце, далі чад потроху забиває
памороки, аж поки людина не згубить
притомності зовсім.*

(З хатнього лічебника)

I

За десять днів до Різдва, саме в неділю, пані Заборовська, що мала оселю в невеличкому підгородному селі Копичинцях, казала запрягти коней, щоб по ясному, гарному дневі та по добрій санный дорозі поїхати в город за покупом: свята ж, бачите, надходили, то треба ж було закупити всячини для дому: муки, всякої бакалії, між іншим солі й коріння до м'яса, бо з неділі збиралися колоти годованого кабана. Пані Заборовська була не з таких дуже вже великих панів, щоб держати ключницю, тож треба було їй про все клопотатися самій.

Отож пані вже неначебто зовсім вирядилася, вже була одягнена в хутро, як почали їй ще завдавати справунків її діти: старша дочка, панна Лена, загадувала купити скільки аршинів стьонжки, та ниток, та гудзиків, менша дівчинка Маня й хлопчик Юрась просили привезти барвистого паперу на кошички та ліхтарики для ялинки.

— Ах, Боже мій, зовсім ви мені задурили голову! — покликувала пані. — Краще

всього, якби ти, Лено, сама поїхала зо мною та й купила всього того дріб'язку, бо мені, їй-богу, не буде часу клопотатися з тією дурницею!

— Е ні, мамочко! — одмовлялась Лена. — Я не люблю бути в городі, як у вас там багацько своїх справ та покупу! Вам туди треба, а мені туди; тільки завада — і вам, і мені...

— Ну, Бог з вами вже! — мовляла пані, ідучи з великого покою до сіней. Аж тут саме малий Юрась покликнув, глянувши в вікно:

— Мамочко, гості їдуть!..

— Які гості? Де? — Пані з панночкою підійшли хутенько до вікна. З-за тину показалаь, а далі була вже й в воротах пара гнідих коней; скільки панських постатей видніло в санках.

— От і маєш! — згукнула пані. — Тільки що зібралась їхать, а тут на тобі!.. От, Боже мій!

— Не турбуйтеь, мамочко! — заспокоювала Лена, придивляючись у вікно. — Се Ніна Покорська з братом і лікар Івасевич!.. Вони вам нічого не перешкодять: ви собі можете їхать, а я тут побуду з ними!

— А з старих нікого нема?

— Нема, нема! Троє сих...

— Ну, то я собі поїду! Я не можу: завтра кабана заколють, мені треба коріння!.. Ти тут забавиш гостей сама!..

По тій мові пані хутко вийшла з хати. В вікно видно було, як, зійшовши з ганку, вона повіталася з гостями, ввічливо поговорила і пішла до санок.

Незабаром гості ввійшли в господу. Панна Лена привітала їх ще в прихожій:

— Здорові, здорові! Прошу вас сюди, в татів кабінет! Поскидайте хутра тут, бо в прихожій холодно. Тата нема дома: поїхав по ділу в Городище.

— То ти сама? — питала приїздна панна.

— Сама, сама! І дуже рада, що ви завітали! — мовила Лена, помагаючи приятельці роздягатися, скидати оте всяке зимове одіння.

Але останній клопіт був даремний: коло панни Ніни Покорської звивався молодий лікар — русявий швидкий чоловічок.

— Яким се щасливим побитом ви завітали до нас? — питала Лена другого панича, стрункого чорнобривця, брата Ніниного.

— А се — от ми з паном лікарем здумали! — вмішалась Ніна. — Заманулось нам проїхатись, — день такий хороший, дорога чудова, — так от, щоб була якась мета у тій проїздці, я й дорадила одвідать тебе. Та й оце ледащо забрали з собою! — додала Ніна, показуючи на брата.

Чорнявий панич, Андрій Покорський, мав дійсно якийсь млявий вигляд, мовби він справді був не дуже причасною третьою особою у тій спілці...

— Ну, як би там не було, я рада! — щебетала Лена, проводячи гостей у покої.

— Юрчику! — гукнула вона далі. — Біжи скажи Антонові, щоб зараз розпалив тут на коминку! Ми ж поки що тут і сядем. Прошу вас, панове. Се мій любий куточок!..

Розмовляючи, гурточок розмістився близько коминка на кріселках та на кушетці. Якось так вийшло, що панові лікареві прийшлося сидіть близесенько біля панни Ніни Покорської. Була ж то особа і справді по своїй вроді достойна того, щоб до неї присусіджуваться: струнка, як і брат, вона мала тонкі очертки лиця, гарні темно-сірі, сливе чорні очі, хороші темні коси, що тепер трохи розтріпались і принадно оточали високе розумливе чоло та ніжно-блідувате обличчя. Одно було негаразд, і то власне для сусіда-лікаря: се той вираз лиця, з загадковим усміхом, мовби і уважним, але більше того що насмішливим; з тим усміхом панна

Покорська дивилась на свого кавалера... Так панночки дивляться тільки тоді, коли бувають надто певні в приязні свого прихильника, та й не дуже-то жалкували б, загубивши ту приязнь... Лікар же, — не дуже зграбний панич з червонуватим обличчям та ріденькою русявою борідкою, — либонь, не помічав того погляду, метушився, раз у раз говорив до панни Ніни, мало звертаючи уваги й на господиню, — дарма що приїхав її одвідать...

Правду сказавши, господиня, — свіженька, жвавенька блондиночка, — не дуже-то і домагалась лікаревої уваги. Бачивши, що сей гість досить зайнятий своєю сусідкою, вона звернула всю свою господарську ласку на млявого, але хорошого гостя з задумчистими карими очима — на панича Покорського.

— Пане Андрію! — мовила господиня до нього. — Чи не хочете подивитися «Русскую мысль» або київську газету? Осьде!

Пан Андрій присунувся до стола; там лежали книжки й часописи.

— А що ж є цікавого в газеті? — спитав він, беручи аркуш.

— А от, прочитайте тут, — мовляла Лена, заглядаючи в аркуш газети, — що там в університеті діється! — Лена показала пальцем ту звістку в часописі, сама ж встала, додавши: — Ну, забавтеся ж новинами, а я піду трошки погосподарюю! — по тій мові зникла в другім покої.

Чути було, як вона бриніла ключами, давала накази слугам, — очевидячки, задумала прийняти гостей хлібом-сіллю.

Гості ж зайнялись літературою; переглядаючи газети, вони мінялись покликами.

— Господи, куди ми йдемо! — проказав Андрій, прочитавши ту «новину», що вказала Лена.

— Скажи краще — куди ми вертаємось! — додав лікар.

— А от подивіться оцей лист! — мовила панна Покорська, подаючи свій аркуш лікареві. — Се повинно бути для вас особисто цікаво: тут один сільський лікар оповідає, що інтелігентній людині, коли вона бажає працювати на селі, не можна продержатись, прямо-таки не можна прожити — через малу селянську плату за тую працю.

— Звичайно, не можна прожити! — одповів рішучо лікар, продивившись показуваний лист. — Яка ж там плата від селян?! Пропаста можна по такому зарібку!..

— Так? — перепитала панна Покорська, усміхнувшись. — І ви так розважаєте? А я думаю, що се залежить від того, на яку ногу жить. Звичайно, коли міряти потреби життя не інакше, як на тисячі, — а ви ж всі менше тисячної посади і в думці не маєте, — то, звичайно, не можна прожити з селянського заробітку! Але я думаю так: коли «народництво», так обмежуй і свої потреби по-народному! А то — хотіли б і «жертву благородну» приносити — і розкошувати. По-моєму, оце пристрастя до розкошів і псує все діло, всі величні пориви й змагання!

— Та стривайте, які розкоші? Річ у самих насущних, невідмовних потребах! — гарячився лікар. — Та чого ж вам більше: от же в сьому ж листі чоловік вам розказує, що, практикуючи між селянами з усією щирістю, одержав за скілька місяців яко нагороду — одну курку!.. Ну, згодьтєся з тим, що при найменшій апетиті однією куркою не будеш ситий півроку! — Лікар голосно засміявся.

Суперечку перервала господиня, панна Лена, з проханням перекусити що-небудь...

Розмовляючи одривчасто, гості перейшли в столову. Там на свіжоприбраному столі стояла сільська їда: окіст, масло, ячня. Стояли й дві пляшки.

Всі розмістились і бралися за їду без церемоній. Юрась і Маня сиділи скраю й пристали теж до сніданку.

Господиня метушилась.

— Лукіє! — гукнула вона в другий покій. — Подай ще келишків і тарілок!

В хату ввійшла і почала поратись коло стола молода дівчина в простому сільському убранні, з гладенько причесаними чорними косами. Однак при всій тій простоті убору врода дівчини кидалася в очі: те обличчя з правильними на рідкість очертаними, з оксамитними бровами, з карими очима, що видавалися ще темнішими від довгих вій, приковувало до себе погляд. До того ж дівчина була неначе стурбована: у смуглявому виду палала краска і робила те личко ще принаднішим.

— От тип!.. — шепнув лікар паничеві Покорському. — Напрочуд!..

Але Андрій Покорський нічого на те не відказав; він сидів якийсь немов збентежений: бліде обличчя його з приходом дівчини Лукії спалахнуло, збаламучений погляд опустився. Сестра пана Андрія кинула скісний погляд на брата, злегка всміхнувшись, далі спокійно обізвалася до дівчини:

— Здорова була, Лукіє! Як ся маєш?.. Ти ще покращала!..

Дівчина нічого не сказала, почервоніла ще більше і, опустивши палкі очі, вийшла з хати.

— А ви її знаєте? — спитав лікар.

— Як же, знаю! — одказала панна Покорська. — Вона у нас служила. Славна дівчина! Нам з Андрієм вона була до сподоби!.. Мені дуже шкода, що мама не вподобала її і відправила. А правда, Андрію, що вона ще покращала від тієї пори, як була в нас літом?

— Не знаю, — мовив Андрій, — може!.. Вона взагалі гарна!..

Панна Лена при тих словах теж поглянула на Андрія, але уважніше, ніж його сестра...

Розмова якось перервалася після того, як лікар з поривом промовив:

— Вродливиця дівчина! Хоч малюй!

Господиня перемінила розмову.

— Що ж ви мені не розкажете, — мовила вона, — які там веселощі готуються у вас у городі на свята?

— А бог їх знає! — відповів лікар.

— Як? — допитувала Лена. — Повинні ж бути вечори в клубі?

— А! З нашим клубом щось непевне робиться: всі перегризлились — і пані й панове, і військові клубісти і горожанські! Щось походить на те, що наш клуб і зовсім розсунеться! Якись там дефіцити!..

— Ну, се шкода, якщо клуб закриється! — зауважила Лена. — Не буде мені де й книжок брати!

— О, певна річ, що коли наш клуб хоть і не закриється, а з powodu дефіцитів почне вдаватись в економію, то перше всього покаже теє на книжках: на той рік нічого не випише! — мовляв лікар со сміхом. — Я принаймні на клуб вже не обезпечаюсь і сам випишу для себе котору з більших часописей. Вже і гроші відклав.

— Ну, без книжок ще, може, як-небудь обійдетесь, — жартувала панна Ніна. — А от як-то ви без карт будете, як не буде вам клубного пристановища?

— Ох, Боже! — скрикнув лікар. — Журитись за пристановищем для карт! Та для сього ж кожна господа відчинена!.. Компанії теж не бракує: «вінтисти», — чи, як у нас тепер кажуть, «вінтилятори», — духом чують, де ввечері лежати-ме колода карт на столі! Так і з'являться, мов з-під землі!..

— Як то, справді? І ти пристав до тих карт? — укинув Андрій.

— Та що ж будеш робить! — покликнув лікар. — Я знаюсь з цілим городом; всюди мене кличуть: чи то на іменини,

ЗМІСТ

Чад	3
Товаришки	32
Соловийовий спів	153
Рятуйте!	167
Біла кицька	187
Артишоки	200
Збентежена вечеря (<i>Різдвяна пригода</i>)	232
Пожди, бабо, нових правів	251
Півтора оселедця (<i>Пригода з нашої бувальщини</i>)	257